

TEKSTİL TASARIMINDA YARATICI BİR YÖNTEM OLARAK GELENEKSEL BİR TEKNİĞİN GELİŞTİRİLMESİ ve ÖZGÜN UYGULAMALARI*

Salimeh AMANJANI*

ÖZET

Batik, korumalı bir kumaş boyama ve desenlendirme tekniğidir. Genel olarak kumaş üzerinde kapatma-koruma (rezerve) yöntemi kullanarak gerçekleştirilen geleneksel bir el sanatı olarak tanınır. Bu yöntem aslında sadece balmumu, parafin veya başka özel maddelerle yapılan çalışmaları kapsamaz. Aynı zamanda dikiş, bağlama gibi farklı kapatma elemanları ve işlemlerle de boyanın kumaşı boyaması önlenir. Böylece kumaşta desenlendirme sağlanır. Güneydoğu, Asya kökenli bir teknik olarak kabul edilirse de, araştırmalar bu desenlendirme yönteminin farklı malzeme ve elemanlarla Dünyanın pek çok yerinde yapıldığını ve halen bilinen geleneksel şekliyle uygulandığını göstermektedir. Günümüzde Endonezya, Hindistan, Japonya, Çin, Afrika, İran ve birçok ülkede yaşamaktadır. Türkiye’de ise geleneksel olarak, Bervanik baskıcılığı, mumlu bez, mavi bez, mavi öncek gibi adlarla söz edilen, Malatya ve özellikle Adıyaman’da uygulanmakta olan bir el sanatı olarak bilinmektedir. Bu makalede öncelikle, eritilmiş balmumu ve parafin kullanılan bu tekniğin çağdaş uygulamalarının tanıtılması amacıyla, uluslar arası planda bu tekniği kullanan ustalardan söz edilecektir. Türkiye’de ise bu tekniğin özgün bir kimlikle güncel uygulamalarını yapan bir atölyenin, bu sanata olan katkıları ele alınacaktır. Çalışmada; Türkiye’de benzeri olmayan bu atölyede, mumlama kalemi (tjanting), mumlama kalıbı (tjap) yapımı ve üretimi, kullanımı, boyama deneyleri, Anadolu kültürlerinden kaynaklanmış motifleriyle, sanatçının yorumları ve özgün desenleri irdelenecektir. Dünyaca tanınmış bu geleneksel tekniğe yapılan katkılar bir tekstil tasarımcının deneysel birikimi üzerinden farklılıklar, benzer yönler ve yenilikler olarak gözlemlenecektir. Geleneksel teknikle üretilen el sanatı, bir sanatçının özgün bakışıyla yeni, güncel, bir yaratıcılığa dönüşmektedir. Böylece özgün bir üretim nesnesi yaratmada katkı sağlanırken, aynı zamanda bir yaratıcılık tekniği deneysel çalışmalarla gelişmekte ve kültürel birikim olarak eğitimde sanatsal bilgiye dönüşmektedir. Bu sunum kapsamında Dünya kültür mirası diyebileceğimiz bir değer olarak; bir geleneksel sanatın günümüz sanatına yansıtılmasında iki noktaya dikkat çekilecektir. Birincisi, özgün sanatçı kimliğinin önemidir. İkincisi ise bu kimliği oluşturan (Bauhaus) Tatbiki Güzel Sanatlar Eğitim Anlayışıdır.

Anahtar Sözcükler: Batik, Atf Atalayer Atölyesi, Bervanik, Mumlama Batik, Rezerve Baskı.

DEVELOPMENT OF A TRADITIONAL TECHNIQUE AS A CREATIVE METHOD IN TEXTILE DESIGN AND ITS AUTHENTIC APPLICATIONS

ABSTRACT

Batik is a resist dyeing and patterning technique. It is generally known as a traditional handcraft made by reserve technique. This technique does not cover only the works done by wax, paraffin or any other special material. Indeed diffusion of dye on fabric can be overcome by covering elements and processes like sewing, tying. In this way patterning in the fabric can be achieved. Although batik is generally accepted as a technique originated in South East Asia, researches indicate that this patterning technique was applied with different materials and in most places of the world and has still been practiced in its traditional way. It lives in Indonesia, India, Japan, China, Africa, Iran and in many more countries. In Turkey, it is traditionally known as a handcraft applied in Malatya and particularly in Adıyaman, named as Bervanik printing, waxed blue cloth, mavi öncek. In this paper; firstly the masters who practice this technique internationally will be addressed with the intention that contemporary application of this technique be introduced. Moreover the contributions of an atelier to this art which makes contemporary practices of this technique with an authentic identity in Turkey will be addressed. Making and production of waxing pen (tjanting), waxing molds (tjap), their usage, dyeing experiments and motifs originated from Anatolian cultures, the artist’s interpretations and his authentic patterns which all are in this atelier with no alike in Turkey. Contributions done to this worldwide known traditional technique will be observed within experiential accumulations of a textile designer; as differences, similarities and innovations. A handcraft, a traditional technique transforms into a new, contemporary creativity with artist’s original look. While contributing in creating an original production object, a creativity technique developing with experiential works transforms to artistic knowledge in education as cultural accumulation. Within the scope of this presentation, two points will be emphasized in reflecting a traditional art to contemporary art as a value that we can call as world’s cultural heritage. First is the importance of an authentic artist’s identity. Second is the approach of Applied Fine Arts education (Bauhaus) which makes of this identity.

Keywords: Batik, Atf Atalayer Atelier, Bervanik, Waxing Batik, Reserved Print.

Giriş: Bu makalede Türkiye’deki batik uygulama örneği ele alınacaktır. Atalarımızdan gelen bu sanat, kültür değişimi ve fabrikasyon üretimine bağlı olarak unutulmaya yüz tutmuştur. Sanat okullarında batik sanatı bir teknik uygulama olarak öğretilmekte ancak tüm sanatsal olanakları bilinmemektedir. Bu yüzden bu sanatın unutulmasına izin vermeyen ve Türkiye’de bu sanatın özgün üslubuyla değerlendiren bir sanat atölyesini, batik sanatının yaşatılmasının araştırılması için uygun bir örnek olarak belirledik. Uygulamaları, tekniği ve felsefesi ile araştırdığımız bu atölyeyi yaşatan ustanın, mumlama batik ve yazma sanatına önemli katkılar sunduğunu belirledik. Geleneksel sanatları ve teknikleri kullanmayı hedefleyen sanatçılar için bu örnek uygulamayı ele almak yararlı olacaktır.

Genel Olarak Batik: Kumaş üzerine rezerve yöntemi kullanarak gerçekleştirilen bir boyama desenlendirme yöntemi olan batik, kapatma malzemesi olarak mum, parafin veya başka maddeler (pirinç lapası, çamur, reçine) kullanılarak yapılan desenlendirme çalışmalarını kapsamaktadır. Öte yandan bağlama, dikiş gibi tekniklerle de boyanın kumaşa nüfuz etmesi ön-

* Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü tarafından 08-10 Ekim 2012 tarihleri arasında düzenlenen “1. Uluslar arası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü.

lenebildiği ve bir çeşit rezerve sağlandığı için batik kapsamı altında ele alınabilmektedir. Bu tekniklerle de kumaşta koruma, boyama ve desenlendirme yapılmaktadır. Günümüzde Endonezya, Hindistan, Japonya, Çin, Afrika, İran ve birçok ülkede yaşayan batik tekniğine Türkiye’de ise geleneksel olarak Bervanik baskıcılığı, mumlu bez, mavi bez, mavi öncek gibi adlarla rastlanılmaktadır. Malatya ve özellikle Adıyaman’da uygulanmakta olan bir el sanatı olarak bilinen batik, geçmişten günümüze sosyal yaşamda, özel günlerde, günlük kullanımda ve kültür taşıyıcısı ürün olarak ta iç mekân dekorasyonlarda, giyimlerde, aksesuarlarda kullanılmaktadır.

Türkiye’de Batığın Kısa Bir Geçmişi: Türkiye’de bugüne kadar gelmiş örnekleri ele aldığımızda, müzelerdeki örnekler ve halen halk sanatı olarak yaşayan örnekler olmak üzere üç örnekten söz edebiliriz. Yaşayan örneklerden birincisi mumlama batik örneği olan, yöreye özgü renk ve kullanım özelliği ile Mavi baskı (Bervanik) denilen yöresel önlüktür (Malatya Adıyaman, Arapkir). İkinci örnek el dokuma kumaşın ipliklerle bağlanarak daha sonra boyaya batırıldığı ve yine önlük olarak kullanıldığı Keles önlüğüdür. Saray Baskıları ise Topkapı sarayı geleneğinde yer alan işleme ve baskı ile birlikte desenlendirilmiş batik örneklerin olduğu ve peşkir, yağlık ve örtü olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bunlara günümüzde müze ve koleksiyonlarda rastlanmaktadır.

Günümüz Türkiye’sinde Farklı Bir Örnek: Araştırma konusu olan günümüz Türkiye’sinde, geleneksel uygulamasıyla bu sanatı yaşatan Atölye “Atıf Atalayer Mumlama Batik-Yazma Atölyesi”dir. Bu atölyede bilinen bir el sanatı, dünyaca tanınmış geleneksel bir teknik, bir sanatçının özgün bakışıyla yeni, güncel bir yaratıcılığa dönüşmektedir. Bu uygulamalarla özgün bir üretim nesnesi yaratmada katkı sağlanırken, aynı zamanda yaratıcılık tekniği deneysel çalışmalarla geliştirilmekte kültürel birikim olarak ta eğitim alanında sanatsal bilgiyi oluşturmaktadır. Atıf Atalayer’in atölyesi çalışma konuları ile özgün bir kimlik taşımaktadır. Hem özgün üretim hem de mumlama batik araçlarını, aletlerin üretimini, kişisel tekniklerini ve birikimini öğrencilere sunmakta, tekniğinin gelişim basamaklarını bilgi olarak paylaşmaktadır. Çünkü sanatçı Bauhaus temelli bir sanat eğitimi aldığını ve serbest çalışmaları dışında genel olarak seri üretime yönelik çalışmaları ile toplumsal bir sorumluluk taşıdığını belirtmektedir. Batik sanatının bütün araç ve gereçlerini yaratıcı fikirleri ve kendi el becerileri ile özgün şekilde üretmektedir.

Mumlama Batik ve Yazma Atölyesi- Atıf Atalayer: Türkiye’de bu donanım ve üretim özellikleriyle tek atölye olmanın yanında en belirgin özelliği, mumlama kalıp (tjap) ve mumlama kalemlerinin (tijanting) sanatçı tarafından tasarlanması ve seri üretime yönelik olarak üretilmesidir. Anadolu’daki tarihhöncesi ve tarihsel kültürleri, temel araştırma konusu yapan sanatçı, lisans eğitimini D.T.G.S.Y.O’nda 1972’de tamamlamış ve o tarihten beri batik araştırma ve uygulamalarını sürdürmektedir. 1972 yılında Beşiktaş’ta Atıf ve Günay Atalayer tarafından (batik- ikat- yazma) atölyesinde çalışmalarına başlamıştır. Günümüzde ise Küçükyağlı’daki atölyesinde çalışmalarına devam etmektedir. Sanatçı bilinen batik (kapatarak kumaş boyama desenlendirme el sanatı) ve yazma (el baskı) yöntemlerini Anadolu kumaş desenlendirme teknikleri ile ilişkilendirerek uygulayan bir tekstil tasarımcısıdır. Türkiye’de 40 yıllık deneyimini tüm Güzel Sanatlar eğitimi alan öğrenciler ve mezunlar ile paylaşmaktadır. Sanatçı ve tasarımcı adaylarının zorunlu stajları, tez çalışmaları ile özel meraklı tüm tasarımcı adayları için eğitici-öğretici çalışmaların yapıldığı atölye, özgün yapısı ile bugüne dek bir eğitim yeri olmuştur. Sanatçı, hem atölyesinin olanaklarını, birikimlerini çeşitli kuruluşların istekleri üzerine paylaşmış hem de bu kurumlarda batik-yazma atölyeleri oluşturmuş uygulama dersleri vermiştir. Ayrıca yurt içi ve yurt dışı tekstil ve el sanatları fuarlarında atölye (work shop) çalışmaları yapmış, deneyim ve özgün üretimlerini geniş bir izleyici gurubu ile paylaşmıştır. Kendine özgü batik teknikleri ile Türkiye’yi Dünyaya tanıtmıştır. Kültür Bakanlığının, ülkeler arası kültürel tanıtım programları çerçevesinde, Türkmenistan (1995), Pakistan (1997), Çin (2007) ve Umman’da (2008), Türkiye’de, Ankara, Aydın, İstanbul, İzmir, Efes, Denizli, Kars, Urfa, Mardin ve İstanbul Pendik İlçesi’nde çalışmalar yapmıştır (KK 1).

Mumlama Batik Araç ve Gereçleri: Atölyede mumlama masası, mum eritme kapları, mum eritme ocağı, boya hanede boya kapları, boyalar, mum söküm odası, mum söküm kazanları, kumaş yıkama bölümü ve kapları bulunmaktadır. Mumlama batik işlemleri bu yazı kapsamında ele alınmayıp, özellikle atölyenin en önemli yanı olarak gördüğümüz kalem ve kalıpları konu edinilmiştir. Çünkü üretimin en temel belirleyicisi, desenlerin oluşturulduğu kalıplar ve kalemlerdir. Bu araçların yapımı ve kullanımını inceleme konusu yapılmıştır.

Mumlama Kalıp ve Kalem Özellikleri: Metal kalıpların kullanıldığı Uzak Asya’da (genelde Endonezya) bakır, pirinç, demir şeritler tahta yüzeylere gömülerek uygulanmaktadırlar. Atalayer Atölyesinde ise 0.20- 0.40- 0.60- 0.80 ve 1 milimetre kalınlıktaki bakır şeritler 2,4 cm. genişlikte kesilmektedir. Bu şeritler elde kıvrılıp bükülerek istenilen kalıbin özelliklerine göre mum kumaşta yayılma payı da göz önüne alınarak motif aralıkları şekillendirilir. Şekillendirilmiş bakır şeritler oksijen gümüş kaynağıyla birleştirilir (900-1200 C derece). Şekillendirilmiş şeritler bakır çubuklu zemine kaynatılır (3-4 mm. kalınlıkta). Kalıbın tutularak rahat kullanılması için sökülüp takılabilen (demonte) tahta tutamaç takılır. Kalıbın mum basan yüzeyi zımpara ile aynı seviyede düzleştirilerek kullanıma hazır hale getirilir. Kalıplar kullanımdan dolayı eğilip, kırılır veya bozulur ise tahta tutamaç sökülüp çıkartılarak gerekli onarım yüksek sıcaklıkta gümüş kaynağı ile yapıp tekrar sap takılır ve kalıp kullanılır duruma getirilmiş olur (KK 1).

Mumlama Kalemleri, Mumlama Fırçaları (Atıf Atalayer) ve Mumlama Kalem (Tijanting) ve Mumlama Fırçanın (Brush Tijanting) Özellikleri: Klasik Endonezya mumlama kalemleri çoğunlukla hazneleri bakır veya pirinçten yarım daire şeklinde üstü (ağız) açık olup düz kalemlerdir. Bakır uçları tıkanıklıkları zaman ince bir iğne ile temizlenir. Bu zaman kaybına neden olmaktadır. Atalayer’in geliştirdiği mumlama kalemleri ise kullanım kolaylığı taşıyan teknik özelliklere sahiptir. Örneğin; düz pompalı, süzmeli, çok uçlu, fırçalı olmak üzere çok çeşitlidirler. Genelde mumlama kalem hazneleri bakır levhadan yapılır.

Bu levhadan kesilen iki adet konik şekil, tabanları birbirine gelecek şekilde birleştirilir. Bu birleşim yerinden 1cm. çapında ağızlık açılır. Değişik çaplı borular uç olarak koniye kaynak yapılır. Özel kamaş, dal ve tahtadan saplar takılarak kalem tamamlanır. Bütün metal birleşimleri gümüş kaynağı ile birleştirilir (Atalayer kalemlerinin uçlarının iç çapları 0.30, 0.50, 0.80, 1, 1.5 ve 2 mm.dir), (KK 1). Özellikle, pompalı mumlama kalemleri çok kullanışlı olup, uçları tıkanığında pompa mekanizması sayesinde tıkanıklık temizlenir, mumlamaya büyük hız, düzgünlük ve kolaylık sağlanır. Ayrıca mumlama fırça kalemleri (brush tijanting) ile büyük yüzeyler kısa zamanda ve düzgün bir şekilde mumlanır. Fırçalarında ince, kalın tek uçlu ve çok uçlu çeşitleri vardır. Sanatçının tasarlayıp ürettiği pergel mumlama kalemleri ile daire çizimleri mumlamada kolaylık ve düzgünlük sağlamaktadır.

Mumlama Kalıpları: Atalayer atölyesinde mumlama kalıpları mumu taşıma miktarına bağlı olarak, dolgulu (ana mum kalıbı), dolgunsuz (çizgi mumlama kalıbı) ve tamamlayıcı (köşe, nokta) kalıpları olarak üç çeşittir (KK 1).

Metal Yazma Kalıplar: Anadolu'da yazma kalıbı çoğunlukla tahta (ıhlamur ağacından) oyularak üretilmiştir. Atalayer atölyesinde ise yazma kalıplarını bakır şeritleri, gümüş kaynağı ve Rovertman (sert dişçi alçısı) ile dolgu yaparak üretmektedir. Tahta kalıplarda çizgiler en ince 1mm. kalınlığında ince ve net şekilde kumaşlara basılabilmektedirler (KK 1).

Mumlama Kalıpların Kaynak ve Konuları: Atalayer, kalıplarının kaynak ve konuları üzerine şu açıklamayı yapmıştır; “mumlama kalıpları birbirleri ile düzenli veya rastgele olsa bile kumaş üstünde düzenlendiğinde hayal ötesi, eşsiz, soyut, somut bezemelerle yeni sentezler oluşturur. İzleyene, kullanana geçmişle günümüz ve geleceğin ince var oluş çizgisinde kültürel devamlılığı sağlayarak derin haz ve mutluluklar sunar”. Atalayer, mumlama kalıplarının kaynaklarını tarih öncesi ve tarihsel olmak üzere iki bölümde ele almaktadır. Buna göre; “inanç ve yaşam kültüründe (neolitik M.Ö. 10000- 6000) alem, kozmos, evren, yıldızlar, yeryüzü, doğum, ölüm, yaşam, hayvan, bitki ve insan her şey ana tanrıçanın benliğindedir. Kadın ve doğurganlık, bereket, cinsellik şefkat, analık duygusu, liderlik; tanrıçaların simgeledikleri özelliklerdir. Bu özellikler günümüzde Anadolu hali ve kilimlerinde, tahta oymalarında ve taş kabartmalarında, eli belinde, koçboynuzu, bereket, insan, hayvan, bitki, saç bağı, aşk ve birleşme (ying-yang) gibi adlarla yaşamaktadırlar”. Atölyenin kalıpları dört dönemden kaynaklanmaktadır. Tarih öncesi neolitik dönem kaynaklı mumlama kalıpları, (M.Ö. 11000-6000). Tarihöncesi Kalkolitik dönem kaynaklı mumlama kalıpları, (M.Ö. 6000- 3500). Tarihsel Tunç ve Demir Çağı kaynaklı mumlama kalıpları, (M.Ö. 3500-1000). Atölyede az da olsa Anadolu Asur, Truva, Lidya, Urartu, Bizans kültürlerinden kaynaklanmış kalıpların örnekleri de vardır. Mumlama kalıplarının çoğu Selçuklu ve Osmanlı kültürüne dayanmakta olup, sanatçının özgün uyarlamalarıdır (KK 1).

Işıklı Kumaş Boya Resim Tekniği: Sanatçı batık ve yazma tekniklerini kullanarak geliştirdiği kendine özgü bir kumaş boyama resim tekniğiyle çalışmaktadır. Yazma (kalıp baskı) ayrı bir araştırma konusu olduğundan ayrıntısına girilmeyecektir. Sanatçı daha çok mumlama kalem kullanarak portre, duvar panosu ve kumaş resimleri üretmektedir. Bu özgün tekniğe “ışıklı kumaş boyama resim tekniği” adını vermektedir. Bu teknikte yapılan resimler iki cam arasına konulduğunda arkadan gelen ışığın pırlantısıyla şekiller ve renkler canlanmakta ve derinleşerek şeffaflaşmaktadır. Resimlerde oluşan üçüncü boyut hissi izleyene değişik görsel etkiler sunmaktadır. Sanatçı; “bu ruh hali içinde, insan resmin içine girerek onunla bütünleşiyor, var oluş ile yok oluşun ışıkla yolculuğunda insan yeniden doğuyor. İşte bu ışıklı kumaş boyama resim tekniğidir. Bu teknikte özel boyama fırçaları ile ışık gölgeye dikkat ederek renk geçişleri yapılır, sulu boya resim etkisi veren açıktan koyuya doğru boyanır” açıklamasıyla kumaş boyama ve resimlemenin, görsel etkilerini ve başka resim tekniklerinden farkını dile getirmektedir (KK 1).

Sonuç: Araştırmanın sonucunda, atölyenin özelliklerini saptarken, atölyede seri batık üretiminin önemli özellik oluşturduğu, kültür turizmi için üretmenin hedeflendiği görülmüştür. Atif Atalayer, Anadolu kültürlerini çağdaş bir tasarımcı bakışıyla sentezler yapıp kumaşlara aktarmaktadır. Çatalhöyük'ten, Hititlerden, Ayasofya'dan, Sultanahmet Camisinden, Topkapı Sarayından, müzelerden, antik Anadolu şehirlerinden aldığı ilhamla ürettiği kalıplarla nitelikli hatıra ve hediyeelik eşya üretimi yaparak geleneğin yaşatılmasını hedeflemektedir. Gezinlerin ülkeden ayrılırken yanlarında kolaylıkla götürebilecekleri az yer tutan, kültürel kimlikli hafif anı eşyaları (bandanalar, eşarplar, fularlar, kravatlar, elbiseler, pareolar (parça kumaşlar), masa örtüleri, duvar pano resimleri) üreten sanatçı, böylelikle ülkeyi ziyaret eden kişilerin geleneksel Anadolu el sanatları ile bağ kurmasına ve ülke tanıtımına katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada geleneksel bir tekniğin gelişimi için çağdaş sanatçının özgün kimliğinin anlamını ve bu kimliği oluşturmada tasarım eğitiminin önemini, özgün bir örnek üzerinden görmekteyiz. Mumlama batık- yazma atölye araştırması, atölyede hem sanatsal hem de seri üretim amaçlı faaliyet yapıldığını göstermektedir. Ayrıca atölyede geleneksel çalışmaların yanında çağdaş çalışmaların da uygulanması, üniversitelerdeki sanat atölyelerine örnek olmaktadır. Hem araştırma görevlilerine ve hem öğrencilere teknik olarak bilimsel ve sanatsal bilgi desteği oluşturmaktadır. Üniversitelerin sanat- tasarım birimlerindeki atölyelerde araç gereç donanım eksikleri, deneyimli atölye öğretim elemanı azlığı sorun olarak görülmektedir. Bu nedenle uygulamaya verilen önemin giderek zayıfladığı söylenebilir. Gözlem ve araştırmalarımız, üniversitelerde sanat atölyelerine gerektiği kadar önem verilmediği ve bunun sonucu olarak ta yetenekleri kültürel zenginliklerle bağ kurmakta zorlanan ve deneysel çalışmalara daha az yönelen yeni nesillerin oluşacağı endişemizi doğruluyor. Bu özgün atölye araştırması göstermektedir ki tekstil üretiminde atölye ve deneysel çalışmalar sanat eğitiminin en önünde gelen şarttır.

KAYNAKÇA

Amanjani, Salimeh (2006). Tarihsel Süreç İçinde Batık, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Atif Atalayer, “İBES” El Sanatları Atölyesi Kurs Notları. 1985-1990

Atalayer, A. (2006-2009), Kadıköy Belediyesi İnönü Mahallesi Meslek Eğitim Birimi Ders Notları, Mumlama Batık, İstanbul.

- Atalayer, A. (2008-2011), Endüstriyel Sanatlar Yüksek Okulu, Moda Tasarım Bölümü, Ders Notları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
 Prof. Atalayer, G. söz. Gör. 04.07.2012, İstanbul.
 Bedük, G. (1992). "Malatya'da Geleneksel Bir El Sanatı "Bervanik" Baskıcılığı", Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı:16, Ankara, s. 55.
 A. Ergür, Tekstil Terimleri Sözlüğü, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.24.
 Kopuz, F. (1992). Malatya Yöresi Bervanik Baskıcılığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13-14.
 Yıldırım, N. (2011). Atıf Atalayer Mumlama Batık Atölyesi, Üretimleri ve Yeni uygulama Önerileri, Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü.
 Sürür, A. (1986). "Bervanik Baskıcılığı", Türkiyemiz Dergisi, Sayı: 48. Ak Yayınları, Ankara, s.10.
 Hirisch, U., Mellart, J., Balpınar, B., The Goddess From Anatolia, Eskenazi, Nava-Milano Yayınları, 1989.
Kaynak Kişi (KK 1): A. Atalayer, Görüşme Tarihi: 01.07.2012, İstanbul.

Resim 1: Mumlama kalıpları ve geçişli (degrade) el boyaması.

Resim 2: Atıf Atalayer değişik mumlama kalemleri (tijanting), A. Atalayer Arşivi 05.07.2012,

Foto.: Atıf Atalayer.

Resim 3: Ustanın ürettiği çintemanı kalıbı ile mumlama uygulaması. 05.07.2012, Foto: S. Amanjani